

УДК 32:316.774/776

DOI: 10.5937/spm85-49624

ORCID: 0000-0002-3642-0731

Приказ

Никола Перисић*

*Институт за политичке
студије, Београд*

НАДЗИРАЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ**

Slaviša Orlović. 2023.
Nadziranje demokratije. Beograd:
Fakultet političkih nauka i Clio,
str. 377.

Књига „Надзирање демократије” Славише Орловића у издању Факултета политичких

наука и издавачке куће „Клио (Clio)” на специфичан начин показује испреплетану везу између политичких елита, традиционалних и дигиталних медија и демократије. Аутор примећује да је заједнички именитељ ова три елемента – да теже ка „већини”. Књига је подељена у десет поглавља. У књизи „Надзирање демократије” аутор комбинује актуелне примере из друштвеног и политичког живота на домаћем и међународном нивоу, али и из популарне културе, књижевности и медија, са теоријским приступима који су развили и утемљили светски признати теоретичари као што су Дал, Арент, Пипа Норис, Инглхарт, Крастев, Зубоф, Хабермас, Кастелс, итд... Због тога се ова књига Славише Орловића може сматрати пионирским подухватом у Србији када говоримо о изучавању и спони свих политиколошко-комуниколошких концепата који утичу на развој демократије, готову у нашој држави која још

* Имејл- адреса: nikola.perisic@ips.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

увек није развила све демократске капацитете.

У првом поглављу „Пољубљано поверење: медији-политика-демократија”, аутор указују на жељу сваке власти да „контролише јавни дискурс и проток информација” (15). Такође, Орловић објашњава зашто се демократија показала као „најмање лош” начин владавине, као и који су неопходни услови да би се одређено друштво конституисало као демократско. Истовремено, представља како је захваљујући технолошком напретку дошло и до трансформације комуникационих канала и медија, чиме се повећава могућност промоције рада и идеја политичких субјеката што последично утиче и на то какав ће имиџ ти субјекти имати у јавном мњењу. Они желе да медије користе као своје пропагандне и ПР канале. Због свега тога моћ медија расте, али и жеља политичких актера да утичу на њихов рад. Аутор, на крају, овог дела отвара важно питање да ли се интернет може сматрати медијем или само платформом за развој нових медија.

У другом поглављу „Медији и политика – питање моћи” разграничава се питање „јавности” и „тајности”. Орловић запажа да свака власт „по својој природи тајновита”, али да се једино може контролисати кроз

„артикулисану јавност” за шта су неопходни „активни и добро информисани грађани” (26–29). Јасно је да су за то потребни слободни и критички медији. Орловић подсећа да важан предуслов за развој јавности представљају интелектуални кругови и да интелектуалци треба „слободно да размењују мишљења и јавно депају” (30). Ипак, указује да превелике медијске активности могу да доведу до „медијског популизма који представља само привид демократије у којем политичари желе да упрегну медије зарад остваривања својих циљева” (30–31). Управо због те стратегије политичких елита долази до све мањег поверења грађана у медије, али и у политичаре. Такође, апсурдно, у времену када је међусобна комуникација никада лакша и бржа, комуникација између грађана и политичара је све лошија. То све представља погодно тло за развој популизма и ауторитаризма. У другом делу овог поглавља аутор показује како је трансформација медија у дигиталном свету омогућила трансформацију моћи, а као главне предности тог начина протока информација Орловић истиче што су бесплатни и теже се контролишу (37). Као главну предност која произилази из интернета, Орловић види „грађанско новинарство” које омогућава

сваком да захваљујући свом мобилним телефоном буде новинар. Међутим, ту лежи и замка ширења „лажних вести” и управо је то још један од разлога због чега је у данашњем времену потребно да грђани буду медијски писмени. Још један изазов на које новинарство треба да одговори јесте ПР индустрија која „својим материјалима засипа медије” (50).

Треће поглавље „Политичка инструментализација медија” подробно објашњава утицај медија на политичке процесе кроз коришћење различитих пропагандних средстава. Као кључне догађаје који су развили моћ медија Орловић позиционира рат у Вијетнаму и аферу „Вотергејт”. У овом делу се указује и на значај *спиновања*, као и на његовог зачетника Едварда Бернајса. Политичари највише користе „услуге” *спин доктора* како би успели да „наметну сопствену верзију догађаја” (66). *Спиновање* је „омогућило” развој њуз-менаџмента и злоупотребу јавних извора.

У четвртном поглављу „Медијска трансформација политике” аутор говори колико су политичари морали да се прилагоде променама које су настале у функционисању медија, а то прилагођавање се одвија у процесу „медијатизације” и „то у три фазе: 1) креирање политике и програма; 2) *самопрезентација* планова и

резултата; 3) медијско представљање” (80). Такође, прилагођавање политичара огледа се и у визуелизацији која је потребна за већину дигиталних медија што доводи до стварања визуелне културе. Још једна последица која је произашла из оваквог начина вођења политике јесте да је дошло до персонализације политике јер се појединци појављују у медијима, а политичке партије губе на значају и структури које су имале. Све то је утицало и на промену начина вођења изборних кампања где централну улогу имају медији попут телевизије и интернета (што се најбоље показало током пандемије COVID-19) и све су сличније са кампањама које се воде у Сједињеним Америчким Државама. Главна предност политичког оглашавања на интернету огледа се у чињеници да је јефтиније и допире до већег броја људи (103). Неретко је базирана и на негативној кампањи и говору мржње. Аутор Орловић говори о двосмереном односу политике и медија, где неретко власници медија оснивају политичке странке и за то даје пример Берлусконија и Карића. Орловић закључује у овом делу да су „политичари и политичке странке изгубили битку од медија у контроли политичке агенде” (119).

У петом поглављу „Медији и друштвене, политичке и

демократске промене” аутор у жижу ставља улогу друштвених медија приликом различитих револуција које су се одиграле током XXI века. Он подсећа да су се током револуције у Украјини 2004. и 2005. године објављивале интернет новине „Украјинска правда”, да би свој пун капацитет приликом револуционарних деловања друштвени медији достигли током *Аранског пролећа* и тај начин коришћења технике назван је „ослободилачка технологија” (135–137). Такође, указује се и на чињеницу да су нови начини комуникације омогућили развој различитих друштвених покрета и протеста. Орловић запажа да „развој интернета и све већи број његових корисника променио размишљања и деловања у политици и демократији” (138). Међутим, оно што остаје највећи проблем јесте што развој дигиталних медија није унапредио делиберацију у јавној сфери (142).

У оквиру шестог поглавља „Политика и демократија у време дезинформација” указује се на апсурдну ситуацију да има никада више информација, а информисаност грађана никада није била некавалитетнија, јер иза великог броја информација се крије пропаганда или „лажне вести”. То произилази из лагања које је постало карактеристика политике и политичара због

тога Орловић оцењује да живимо у свету „постчињеница” и „постистине” (165). Оно што производи такав вид информација је и недостатак жеље да се трага за истином, као и развој друштвених медија. Уз то, аутор уводи један значајан појам као што је „јавни интелектуалац” у које се сврставају новинари, професори (чланови академске заједнице) и сви други који имају јавни, а не политички ангажман. Њихов главни задатак је да „учествују у јавним дебатама и расправама и да буду аналитичари политике и друштва” (155).

Управо у седмом поглављу „Интернет, друштвени медији и демократија” аутор додатно разруђује однос и утицај друштвених медија на политичке процесе. Орловић сматра да је интернет негативно утицао на развој истраживачког новинарства, јер је „интернет ширина без дубине” (173). Аутор супротставља низ аргумената како друштвени медији могу утицати на развој демократије. Као позитивни аспекти утицаја на развој демократије издвајају се: лакше и брже информисање и организовање појединаца, повећање партиципације и лакше откривање „тајни”. С друге стране друштвени медији могу бити контролисани од стране ауторитарних власти, стварање лажне слике „ефекта већине”,

злоупотребе у виду хакера и/или ботова, итд... (191–199). Још једна карактеристика друштвених медија јесте да су грађани истовремено креатори и конзументи тих садржаја и управо то је довело до „електронске демократије” (201).

У осмом поглављу „Тоталитаризам друштвених медија и надзирање грађана” приказано је на које начине интернет сакупља и складишти податке о својим корисницима како би их користио у комерцијалне сврхе, али све чешће и у политичке. У том предњачи пет највећих интернет компанија: *Епл*, *Гугл*, *Мајкрософт*, *Фејсбук* и *Амазон*. Такво деловање тих компанија потврдили су Едвард Сноуден и Џулијан Асанж. Тако да је то још један показатељ апсурда деловања дигиталне ере, где су „друштвени медији довели до највећих медијских слобода, али представљају највећи потенцијал за надзирање људи и масовног подешавања понашања људи” (246).

У деветом поглављу „Опадање поверења у демократију” Орловић уочава да је светска економска криза 2008. године изазвала кризу унутар деловања Европске уније што је довело до раста популизма и самим тим изазвана је криза демократије и економије либерализма. Док су последњи догађаји као што су Брегзит, COVID криза и рат у

Украјини додатно допринели неповерењу грађана у демократске процесе и политичке елите. Неповерење се осликава кроз све већу апстиненцију и мању заинтересованост за политичке процесе код грађана широм света. Све то је омогућило раст анти-системским и екстремним (пре свега деснирачским) опцијама унутар бирачког тела. Посебан део поглавља посвећен је популизму и елементима на којима је он базиран као што су: нетолеранција, клијентелизам, изазивање страха код бирача, занемаривање институција и владавине права (301–302). Изнети су забрињавајући подаци који показују да је од 165 анализираних држава и територија, у 89 забележен пад степена демократије (317).

У десетом поглављу „Медији – од контроле власти до креирања свести” аутор подсећа да се кроз враћање улоге које медији треба да имају у друштву, последично може вратити поверење грађана у политичке процесе и подићи њихова заинтересованост. Проблем је што медији функционишу по „мери укуса масовне публике” (329). У супротном, док медији буду средство у рукама најмоћнијих политичара и јурили за тиражима и пиплметрима, имаћемо „политичке партије без спроводивог програма, политичаре без идеја и карактера, без

политике и без садржаја” (331). „Такво стање довело је до последица да је аматеризам надвладао професионално новинарство” (333). Управо то је погодно тло да апсолутистички настројени политичари успоставе „контролу над свим што њихови поданици чине” (Orlović 2023, 338). Та контрола се пре свега односи на креирање и проток информација, јер Орловић констатује да живимо у „информатичкој ери” (344). На крају се отвара важно питање вештачке интелигенције и на који начин она може да се умеша у све даље друштвене процесе. Ипак, оно што је најпозитивнија ствар вештачке интелигенције, по ауторовом мишљењу, то је да

вештачку интелигенцију и даље контролише човек (354).

На крају треба истаћи да књига „Надзирање демократије” представља својеврсни уџбеник за све будуће политикологе, комуникологе и новинаре, јер је аутор Орловић дао јасне смернице како медији и медијски радници треба да се позиционирају у односу на политичке актере и задрже своју најзначајнију друштвену улогу – контролора власти и самим тим допринесу развоју демократије у друштву. На тај начин се ствара слободно друштво које је просперитетно, а у супротном се конституише систем који је „заснован на присили и не може дуго да опстане” (39).

---

* Овај рад је примљен 3. марта 2024. године, а прихваћен на састанку Редакције 15. маја 2024. године.